

Hecker-Réz Robert

A VALLÁSI ÖNTUDAT FORMÁLÓDÁSA AZ ÜDVHADSEREG MAGYARORSZÁGI ALAPÍTÁSÁNAK PÉLDÁJÁN

A vallási öntudat kihívása

A vallási öntudat jelenségének kihívását az identitás kontextusában kívánom megfogalmazni. A modernitásban az identitás ugyanis már nem bizonyos előjogokból fakadó státusz, hanem feladat. Nem tekintjük a társadalmi kiváltságok tartalmának, sem a hírnév következményének, hanem újra és újra el kell nyerni, és személyiségünk részévé kell azt tenni. Ez az identitás-képzés az öntudatos ön-, és én-fölvállalás folyamatában ábrázolódik ki. Mindez, - ahogyan azt a hétköznapi-, és tudományos életben az identitás kapcsán állandósult vita is bizonyítja -, nem könnyű, mivel az öntudatos én-fölvállalás, - a továbbiakban öntudat – küzdelmei által az identitás folyamatos megalapozásra, fejlesztésre és védelemre szorul.

Az öntudat fejlődésének e három hangsúlya mind az egyén, mind a társadalom szempontjából folyamatosan időszerű. A személyes és közösségi élet minden folyamatát éppen ezért ebből a nézőpontból érdemes értékelni és feldolgozni. A következő közmondás: „Ha nem tudod, hogy honnan jössz, nem tudod, hogy hova mész” találóan összefoglalja ennek az öntudat-fejlődésnek a szükségességét. A gyakorlatban mindez nem jelent mást, mint azoknak a jövőbeni céloknak egyértelmű tisztázását, amelyek a múlt kritikai érzékeléséből és értékeléséből fakadnak.

Világossá kell azonban tennünk, hogy az öntudat-fejlődés összefüggésében a „kritikus” jelző nem jelenti az öntudat megalapozására, fejlesztésére és védelmére irányuló múltbeli törekvések kételkedő megkérdőjelezését. A „kritikus” jelző sokkal inkább a következő, megfontoltan fölített kérdéstről szól: változó környezetben hogyan őrizhető meg és fejleszthető tovább az öntudat képviselésének eredeti célkitűzése és értékrendje? A „kritikus” jelző tehát a tudatos önvizsgálat megközelítését jelenti, hogy válaszaink az időszerű, ne pedig múltbeli kérdésekre reagáljanak.

Ebben a cikkben az öntudat-fejlődés dinamikáját a vallási öntudat értelmezési keretében, konkrétan a magyarországi Üdvhadsereg vallási öntudat-fejlődésének kezdeti lépései által írom le. A cikk fő hangsúlya azonban nem a történeti visszatekintésen van. A gazdag forrásanyag által illusztrált alkotóelemek a vallási öntudat-fejlődés mai kihívásai szempontjából is fontosak lehetnek. Ezen kívül abban is reménykedem, hogy ennek az öntudat-fejlődésnek tartalma mindazok számára inspiráló lehet, akik saját identitás-keresésük útján hiteles példaképeket keresnek. Ilyen módon a Magyar Üdvhadsereg vallási öntudatának előképei mind az ökumenikus, mind az egyéni térben zajló öntudat-fejlődés során segítséget nyújthatnak.

A vallási öntudat és identitás kölcsönhatása

Jogosan merül föl legkésőbb ezen a ponton a kérdés, hogy vajon milyen összefüggést vélek fölfedezni a vallási öntudat, és az identitás fogalomrendszerei között? Számomra ugyanis a vallási öntudat és identitás nem azonos, vagy rokonértelmű fogalmak. E két szó általam fölvállalt-megértett összefüggését több olyan forrásanyag elemzésével

kívánom szemléltetni, melyek reményem szerint a tisztelt olvasó számára is érthetően világítják azt meg.

Elsőként egy, vizsgálódásunk történeti beágyazottsága szempontjából korabeli, 1912-es cikk alapján szeretném fogalomtiszta-rendszerző munkámat elkezdni, mégpedig abból a következő idézet alapján: „Köztudomású tény, hogy a több ezer lelket számláló, értelmiségénél fogva az egész egyházmegyében a tekintélyesebbek közzé sorolt nagybányai r.kat. hitközségnek az igen csekély hatáskörű u.n. egyháztanácsot (tulajdonkép iskolaszék) nem számítva – semmiféle hivatalos szervezete vagy az egész községre kiterjedő szervezettsége nincsen. Egy nagy testület, melynek mint ilyennek se kötelessége, se joga, se szava, se óhajta nincs, mely egyéneiben ugyan létezik, de mint egész talán nem is él, legalább tudata ezen testületi élet létéről és szükségéről alig van! Ebből magyarázható, ha nem is menthető a mi lanyhaságunk, közömbösségünk, nemtörődömségünk. Nem tudnék kiáltóbb bizonyítékot erre mondani, mint azt, hogy a nagybányai róm. kath. plébánosi állás tizenkét év óta nincsen véglegesen betöltve. Kereste ez ügy törvényszerű elintézésének módját az egyházi főhatóság kereste a város, de a nagybányai róm. katolikus hívők egyeteme tudtommal nyilvánosan soha sem kérte, soha sem sürgette. Egy hitközség, melyben annyi katolikus öntudat, annyi vallási önértzet van, mint mi bennünk, megérdemli ezt az állapotot.

E példa is azt mutatja, hogy mégis csak volnának nekünk hol nagyobb, hol csekélyebb olyan ügyeink és érdekeink, amelyeknek hasznunkra szolgáló elintézését a mi szervezettségünk hathatósan előmozdítaná és biztosítaná.

Azt vethetné valaki az ellen, hogy országos autonómia hiányában mindenütt ilyenek a viszonyok. Igaz, csakhogy máshol nem érték be a katolikusok az állapotok néma tűrésével, hanem országszerte, városokban és falvakban egyaránt, társadalmi tömörüléssel pótolják a hivatalos szervezet hiányát, hogy ez úton szolgálják közös érdekeiket, s a megalkotandó orsz. autonómia minden szervében már megmunkált talajra találjon. Ez volna egyik feladata a helybeli katolikus társadalmi egyesülésnek is: a vallási öntudat és összetartozandóság érzetének felébresztése és az egyházi ügyek iránti nemes érdeklődés felkeltése, hogy megalakulhasson a helyi autonómia, ha lehet, még az orsz. autonómiának a bizonytalan jövőbe nyúló életrekelése előtt.

A másik nemcsak nekünk katolikusoknak, hanem az egész városi társadalomnak érdekébe vágó célja és munkaköre lenne a katolikus körnek a szociális tevékenység, melynek sokféle ágazó egyes feladatai volnának: az ismeretterjesztés, felnőttek oktatása, az iparosmunkásság vezetése, erkölcsi és anyagi érdekeinek istápolása, az alsóbb néprétegek vallás-erkölcsi alapon való művelése, patronage-tevékenység, az alkoholizmus és a tisztességtelen sajtó elleni küzdelem s ezekkel rokon feladatok, melyekben való munkálkodás más vidékek és városok társadalmát már elég intenzív módon foglalkoztatja.” (Pásztor, 1912).

Ha az író által nevesített vallási öntudat kontextusát szeretném pontosítani, akkor a következő csomópontokat kell felsorolnom:

- 1. A vallási öntudat a pasztorációs tevékenység biztosításának igényét hangsúlyozza. „A nyáj nem maradhat pásztor nélkül” – tartja az ősi mondás, és ennek igazsága vallási kontextusban a lelki vezető szükségességét hangsúlyozza. Az erről a funkcióról való lemondás a cikkíró szavaival a vallási öntudat kontextusában nem más, mint „lanyhaságunk, közömbösségünk, nemtörődömségünk” bizonyítéka.

- 2. A vallási öntudat az egyházi ügyek autonóm befolyásolásának igényét is hangsúlyozza. Az öntudatos befolyás-gyakorlás igénye ugyanakkor nem korlátozódik az egyházi keretekre, hanem átsugárzik az élet egyéb területeire is. Jól példázza mindezt a szakszervezeti mozgalom angliai meggyökerezése egy másik vallási mozgalom, az Üdvhadsereg hitvallási bázisaként szolgáló metodizmus kölcsönhatásaként: „A Nagy-britanniai szakszervezeti mozgalom megalapítói közül sokan metodista helyi prédikátorok voltak, közülük a legismertebbek a Torpuddle-mártírok közül négyen, közöttük vezetőjük George Loveless. Metodista helyi prédikátorok a munkásmozgalomban továbbra is szép számmal találhatók: jeles képviselőjük volt George Thomas, az alsóház szóvivője 1976 és 1983 között, Len Murray, a szakszervezeti kongresszus főtárgyalója 1973-1984-ig, David Hallam, aki az Európai Parlament tagja 1994-1999-ig, valamint David Blunkett, néhai belügyminiszter.”
- 3. A vallási öntudat a szociális élet aktív befolyásolásának igényét is hangsúlyozza. Cikkünk szerzője ezt az összefüggést erőteljesen hangsúlyozza, amikor egyfajta népfőiskolai rendszernek, a szakszervezeti érdekképviseletnek, a vallásérkölcsoktatásnak, a hátrányos helyzetűek fölkarolásának, a szenvedélybetegség elleni küzdelemnek fontosságát hangsúlyozza, - vallási alapon.

Értelmezésben az identitás sajátos jellege viszont túlmutat azokon az öntudatosan fölvállalt tevékenységeken, melyekkel a környezet befolyásolása, a saját értékrend autonóm képviselése összekapcsolódik. Az identitás a vallásos öntudat kontextusában sokkal inkább arra a transzcendens élményanyagra fókuszál, melynek személyesen hozzáférhető, átélhető és megtapasztalható voltát tekinti egzisztenciája meghatározójának. A következő szövegidézlet véleményem szerint pregnánsan megfogalmazza ezt a jelleget: „A transzcendens az emberi kultúrában azáltal válik felfoghatóvá, hogy

rendelkezésre állnak – közösségenként különböző módon – olyan szimbolizációs eszközök, melyek révén a transzcendensről úgy gondolkodhatunk, mintha kapcsolatba kerülhetnénk vele és erről másoknak is be tudunk számolni. A vallási közösségek alapvető törekvése arra irányul, hogy megtalálják és tartósan fenntartsák azokat a deskriptív eszközöket, amelyek segítségével a transzcendensről, ahogy az számukra elérhető, beszélni tudnak.” (Korpics & Szilcz, 2007) A vallásos identitás tehát a transzcendens élményvilág verbalizálható, vagyis megfogható-kitapintható jellegét hangsúlyozza, - és ebből vezeti le azokat az úgyszintén kitapintható-megfogható akciókat, melyekkel saját értékrendjét megjeleníti. És ahogyan azt már a Pásztor István által jegyzett cikkben is láttuk: ezek a befolyásolási törekvések a transzcendens élményét nem valamiféle misztikus vallási élményhez kötik, hanem a társadalmi együttélés minőségének radikális javításában öltönek alakot.

Ugyanakkor fontos leszögeznünk azt is, hogy, - amint ezt már a vallási öntudat kihívásról szóló bevezető szakaszban megfogalmaztam – az identitás programját megvalósító öntudat-fejlődésnek hangsúlyai mind az egyén, mind a társadalom szempontjából folyamatosan időszerűek. Az egyéni és közösségi szintereken zajló öntudat-fejlődés ugyanis identitásmintákat, identitásmodelleket, és ezek rendszerét megalkotva identitásprogramokat alkot, melyek az identitáshordozó művekkel és értelmezésekkel folytatott párbeszédekben formálódnak, strukturálódnak rendszerré. Nagy Károly Zsolt igen kifejezően írja le ezt a kölcsönhatás-rendszert, amikor így fogalmaz: „Pataki felveti, hogy a társadalom mindenkori kultúrájában alapos okkal

feltételezhetjük modellszerű identitásminták jelenlétét, melyeket nem egy-egy individuum alkot, hanem a közösségek létének termékei, vagyis a társadalmi identitás részei. Disszertációmban ezeket identitásmodelleknek fogom nevezni, megkülönböztetendő azoktól az identitásmintáktól, melyeket egy-egy individuum éppen ezekkel a modellekkel való részleges vagy egészes azonosulás folyamataiban alakít ki. Pataki végül identitásprogramokról ír, melyeket ő összetett identitásmintáknak nevez, s amelyeket a folklór különböző rétegeiben vagy irodalmi alkotásaiban, vagyis a társadalom különböző szintjein és szinterein folyó diskurzusokban vél azonosíthatónak.” (Nagy, 2012)

Fontos azonban még egy lépést megtennünk, amikor is az öntudat-fejlődés identitásformáló és kifejező hatásának mozgatórugójáról, az azonosságtudatról ejtünk szót. Az azonosságtudat készítése sokkal több az alkalmazkodásénál: valójában olyan belső iránytű, mely a fortyogó-változó kapcsolati közegben a személyiség belső stabilitását biztosítja. Amennyiben ez sikerül, akkor a „valahová tartozás”-ösélménye lesz a meghatározó erő, mely akár a többség által marginálisnak ítélt, vagy szankcionált csoportokat is képes sajátjaként befogadni és fölállalni. Ugyanakkor ez a belső önmeghatározás a társadalom nagy egészére is kihat: ahol az ilyen jellegű „önmegvalósítást” preferálják-támogatják, ott nem csupán az egyén, hanem a társadalom egésze is működőképes, végső soron sikeres marad. Pataki Ferenc ezt az összefüggést a következő veretes szavakkal írja körül: „Ha az embert pusztán számmal jelölik, amint arra századunkban oly gyakran s oly tömegesen került sor, mind személyiségétől, mind társadalmi minőségétől megfosztják. Érthető hát, hogy újabban az identitás irodalmában mind nagyobb figyelemben részesül az azonosságtudat funkcionális értékének (J. Sarbin, Scheibe, 1983), illetve készítéserejű, motivációs működésének a kérdése. Az előbbi egyszerűen azt jelenti, hogy az egyén sikeres és aktív társadalmi alkalmazkodása, cselekvése és „túlélése” jelentős mértékben azon múlik, vajon képes-e tartósan és pontosan elhelyezni önmagát a társadalmi történések, helyzetek és folyamatok oly hevesen változékony világában. Vajon híven határozza-e meg önmagát, helyzeti és tartós jellemzőit a társadalmi rendszer mindennapi működésében, a mindennapok „életvilágában”, hogy feltételesen a manapság oly divatos „fenomenologikus” nyelven szóljunk. Vagy másként: módja nyílik-e arra, hogy kielégítse odatartozási-csatlakozási szükségletét, az újabban olyan gyakran emlegetett „need to belong”-ot? Ebben az értelemben az identitás kidolgozása, vagyis a társadalmi kölcsönhatások, cselekvések hálójában hitelesülő szakadatlan önmeghatározás mind az egyén létének és sikerességének, mind a társadalmi szerkezetek kielégítő működésének elengedhetetlen feltétele.” (Pataki, 1912, 17-18).

A vallási öntudat leírásának konkrét célkitűzése

Ha a vallási öntudat dinamikájának mozgatórugóját kívánjuk megérteni, akkor érdemes azokat a személyeket megszólaltatni, akik fölállaltan ettől az indítéktól vezetve fogalmazták meg mondanivalójukat. A magyarországi Üdvhadsereg ebből a szempontból nézve szerencsés helyzetben van, hiszen alapító generációjának meghatározó alakja, az illegalitás ideje alatt pedig kvázi vezetőjeként tevékenykedő id.Macher Ádám a vezetőtársai unszolásának engedve nyomtatott formában is megjelentette az ezekről a folyamatokról szóló visszaemlékezéseit.

”És monda néki az Ur: Meghallgattam a te imádságodat és könyörgésedet, amellyel könyörögtél előttem: Megszenteltem e házat, amelyet építettél, abba helyezettvén az

én nevemet mindörökké, és ott lesznek az én szemeim, és az én szívem mindenkor." (1. Királyok könyve 9,3) Ezt a bibliai idézetet választotta id. Macher Ádám, amikor a magyar Üdvhadseregről szóló „Egy hadsereg, mely a szívével harcol” című értekezéséhez keresett útmutatót. Ez az idézet nagyon beszédes. Két szempontot emel ki, amelyek hivatkozási pontként szolgáltak a szerző számára, aki korábban ennek az identitásnak a legfontosabb képviselője volt: egyrészt, hogy Isten üdvterve a magyarországi Üdvhadsereg számára „örökké” és „minden időben” érvényes marad; másodsor, hogy Ő nyitva tartja a szemét és a szívét háza felett, - a magyarországi Üdvhadsereg felett - azaz közlelről figyel, mi történik vele, és szívből kötődik hozzá.

Ez a kiindulópont alapozza meg az öntudatosság-leírás tartalmi létjogosultságát is. Idősebb Macher Ádám így ír erről: „Ez a kis könyvecske, amelyet az Olvasó most a kezében tart, nem tudományos, s nem irodalmi alkotás. Nem vezetett bennünket sem történelmi kényszer, de még kevésbé irodalmi ambíció, amikor e kis könyv megírásához hozzáfogtunk.” (Id. Mache, 1991, p.5) Id. Macher Ádám célmeghatározása vezérli az én tollamat is, amikor az öntudatosság leírásának témájával foglalkozom. Az ő álláspontját magamévá téve a magyarországi Üdvhadsereg öntudatossá válásának kezdeti lépéseit nem a társadalompolitikai folyamatok következményeként fogalmazom meg.

Ennek a fajta sajátos elhatárolódásnak a mondanivalóját az öntudatosság álláspontjának pozitív megközelítése teszik erőteljessé. Id. Adam Macher erről egy interjúban így beszél: „A testvérek unszolására írtam.”¹ (Id. Macher Ádám, p.10) Ez az erőteljes biztatás konkrétan egyfajta felhatalmazást jelent, amely lelki otthonából, azoktól a személyektől származott, akik még az illegalitás és elnyomatás időszakában is öntudatosan és hűségesen föl vállalták az Üdvhadsereget. Ebből a közösségi felhatalmazásból következik az a közösségi látás, mely az öntudatosság leírásának célkitűzését a következőképpen határozza meg: „Csak ennyit akarunk e könyvecskével elérni. Nem többet és nem kevesebbet: emlékeztetni, tájékoztatni, figyelmet ébreszteni és felelősséget megosztani.” (Id. Macher, 1991, p.10) Ha ezt a négy szempontot közelebről megvizsgáljuk, akkor azokból az öntudatosság leírásának két fő jellemzője következik: az emlékezés kultúrájái, - lásd az "emlékezni" és "informálni" szavakat - valamint a hagyományápolás, - a "figyelem ébresztés" és a "felelősségmegosztás" gyűjtőfogalmaként.

Ha föl tesszük magunknak a kérdést: hogyan értette a Magyar Üdvhadsereg alapító nemzedéke ezt a két fő jellemzőt, akkor a következő válaszokat kapjuk:

Ezt az emlékezés-kultúrát az alapító nemzedék által az evangélium hirdetése, és a szeretet szolgálata során hozott áldozatok tisztelete formálta. Az erőfeszítés nagy volt, a kihívások óriásiak. Nem véletlenül vált id. Macher Ádám jól érzékelhetően meghatódottá, amikor visszagondol ezekre az időkre: "írás közben feltolultak előttünk arcok, szolgáló testvérek, akik az Üdvhadsereg magyarországi szolgálatában állottak, akik bajtársaink, vagy ahogyan mi nevezzük önmagunkat: katonái és tisztjei voltak e nagyszerű munkának. Ajánljuk e könyvet azok emlékére, akik "alkalmas és alkalmatlan" időben és helyen, pályaudvarokon, nyomortelepeken, züllés útjára lépett fiatalok között hirdették Krisztus tisztító evangéliumát, és a szeretet cselekedeteivel szolgáltak az otthontalanok, és az éhezők között." (Id. Macher, 1991, p.5) Ez az örökség

---

¹ A kézirat tehát az illegalitás alatti ún. testvéri találkozásokon, az Üdvhadsereg kapcsolatrendszerében jött létre: narratívája az id. Macher Ádám által rögzített és generált közös emlékezés, a testvéri találkozások a kézirat egyes részeinek felolvasása, pontosítása-kiegészítése... Ez magyarázza a többféle kézirat létét is.

az alapító nemzedék emlékezés-kultúráját két tartóoszlopra építi: a rugalmasságéra és Jézus Krisztus embermentő szeretetére. Idősebb Macher Ádám ezt találóan így fogalmazza meg: „Nem kell és nem szabad „modernizálnunk”, azt, ami az alap: Istennek Jézus Krisztusban, a világ urában megjelenő embermentő szeretete. Ebben, s csak ebben nincs változás.” (Id. Macher Ádám, kézirat-hagyaték) Az alapító nemzedék számára tehát az a lényeg, hogy „Isten embereket mentő szeretete” a lehető legmodernebb módon kerüljön megfogalmazásra, de anélkül, hogy az Jézus Krisztus kizárólagos uralmát megkérdőjeleznék.

A hagyományápolást a saját kegyességi felfogás pontosítása által alapozták meg. A sok félreértés ellenére az alapító nemzedék szeretne ragaszkodni ahhoz, hogy a korszerű, vagyis „modern” kereszténység az Üdvhadseregben olyan, a világra nyitott formában jelent meg, amely az „igaz tanítás” kérdéseit háttérbe szorította: „Tájékoztatni szeretnénk a széles nyilvánosságot arról, hogy az Üdvhadsereg nem egy magába zárkózó szekta (mennyi pejoratív ítélet van e fogalomban!), amely önmaga tanítása és igazsága körül forog.” (Id. Macher, 1991, p.8) Ez az álláspont a felekezeti nyitottságban tükröződik. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a Magyar Üdvhadseregben való tagság semmilyen módon nem követelte meg a régi felekezeti meghatározottság megszüntetését. Id. Adam Macher ezt így fejezi ki: „Evangélikus vagyok, soha nem hagytam el az egyházamat.” (Trizna, 1991, p.7) Ez a felekezeti nyitottság azonban semmiképpen sem jelentette azt, hogy az alapító nemzedék elköteleződés nélkül kötődött volna az Üdvhadsereghez, éppen ellenkezőleg! Ennek a megfogalmazásnak a központi üzenete sokkal inkább ez: az öntudatosság az Üdvhadseregben nem felekezeti sajátosságokon, hanem személyes elhíváson alapul, amit idősebb Macher Ádám a következő magasztos szavakkal így ír le: „Számára az Üdvhadsereg nem csak egy olyan vallási és testvéri közösség volt, amely lelki igényét megfelelően kielégítette, ahol a közös muzsikálás, éneklés s a nyilvános szereplés lehetősége adva volt. s amelyet csak akkor akar „visszaadni” az Úrnak, amikor a Mennyei Atya hívó szava megszólítja és magához hívja.” (Id. Macher, 1991, p.6) És mi állt ennek az elhívásnak a középpontjában? Id. Macher Ádám itt pontosítja az emlékezés kultúrájának tartalmát. Ott ugyanis arról volt szó, hogy "Isten embermentő szeretete" az alapító nemzedék alapvető örökségének tekintendő. Ő ezt a kijelentést a hagyományápolás területén az evangélium hirdetésében rejlő fejlődési lehetőségre vonatkoztatja: „Valóban „együgyű” emberek közössége az Üdvhadsereg. Ezt sosem tagadtuk és nem szégyelltük. Együgyűek vagyunk abból a szempontból, hogy csak egy „ügyet” ismerünk, s ez Krisztus bűnbocsátó és életmegújító kegyelme. Minden mást mellékesnek ítélünk. Egyedül ez a kegyelem az, amely meg tudja változtatni az ember életét, s értelmet ad a mindennapoknak.” (Id. Macher, 1991., kézirat-hagyaték) Ez a pontosítás az evangéliumhirdetés azon igényére vonatkozik, hogy a „mellékest”, vagyis az ember értelmetlen és tartalmatlan hétköznapijait meg tudja, és meg akarja újítani. Ebben az értelemben a Magyar Üdvhadsereg alapító nemzedéke ragaszkodik ahhoz, - és ez az elvárás minden korabeli dokumentumban tükröződik -, hogy az evangéliumhirdetést mindig úgy kell értelmezni és képviselni, mint az élet belső és külső megújulását előidéző erőt.

Az evangélium ezen átalakító ereje az emberhez méltó szabadság által fejt ki hatását. Felszabadít az emberhez méltatlan rabságokból, és felszabadít a világ humánus átalakítására. Az Üdvhadsereg öntudatosan vállalt hagyományának lényegét idősebb Macher Ádám a következő lényegre törő mondatban foglalja össze: „Krisztusnak a

bűnösökért kiontott vére és a Pünkösdi Lélek tüze teszi, illetve teheti az embert egyedül szabaddá, más megfogalmazással: emberré."

Amikor ezt az „emberhez méltó embert” megragadja „a Pünkösdi Lélek tüze”, akkor az Údvadsereg hagyományának értelmében ennek, az életért vállalt új felelősségnek a közvetítőjévé válik. Így válik érzékenyebb embertársai nyomorúságára: nem maradhat többé közömbös, hanem egyértelműen beszél arról, hogy a belső békét csak az találhatja meg, aki aktívan küzd környezete elvadulása ellen. Ennek okozója az a szívbeli megkeményedés, mely az élet egyre több területére terjed ki, és cselekvésre ösztönzi az Údvadsereg hagyományában meggyökerezett embert – aminek szükségességét idősebb Macher Ádám radikális módon fejezi ki: "Vallani akarunk arról, hogy az Údvadsereg mennyire egynek tekinti a Krisztusban való békességet az ember szeretetével. Hiszen addig nem lehet igazi lelki békességről beszélni, amíg a nyomortelepek, a szegénység, és az elaljasulás fertője vesznek körül, s meg akarnak bennünket fojtani." (Id. Macher, 1991, p.8)

De hogyan nyilvánul meg ez az aktív elkötelezettség, amely belső békét teremtve harcol a környezet elvadulása ellen? Ezt a hatást két különböző út sajátos egymásba kapcsolódása teszi lehetővé. Az idősebb Macher Ádám által közvetített, az alapító nemzedéktől származó értelmezés találóan írja le a szociális és evangelizációs elkötelezettség elválaszthatatlan egységét: „Meg szeretnénk ismertetni az olvasót az Údvadsereg „lelki” (láthatatlan) és az ebből fakadó „szociális” (látható) szolgálatának csak látszólagos kettősségével, - amely azonban ugyanarról a töről fakad és ugyanabból a gyökérből táplálkozik. [...] egyformán kellett a lelki erősítés és a meleg étel. Így vált az Údvadsereg már kezdetben egyszerre a rászorultak lelki és testi közösségévé.” (Id. Macher, 1991, pp.8-9)

A társadalmi környezet identitás-elemzése

Az ipari forradalmat, amely óriási változásokat hozott a 19. századi Angliában, - vagyis az Údvadsereg megalakulásának idején - a rendelkezésemre álló források viszonylag egyoldalúan írják le. Mielőtt közelebbről megvizsgálnám ezt a magyar viszonyoknak megfelelő értelmezést, röviden ki szeretnék térni erre a figyelve kívül hagyott szempontra.

Ennek, az angliai társadalom szerkezetének alapvető átalakulását előidéző fejlődésnek kiváltó oka a közösségi tulajdon kisajátítása volt, ami a 18. század második felére az Angliában oly sokáig döntő jelentőségű önálló gazdaság megszűnését eredményezte. Ekkor került ugyanis arra sor, hogy a földesurak az addig a falvak lakosai által a szokásjog alapján közösen használt szántóföldeket és legelőket lefoglalták. Hatalmas mezőgazdasági birtokok jöttek létre, ahol addig soha nem látott mértékben termeltek mezőgazdasági terményeket és folytattak állattenyésztést. A parasztok arra kényszerültek, hogy addigi megélhetésüket földadva a városokba meneküljenek, ahol az újonnan alapított gyárak munkásaivá váltak. Az addig az ő szükségleteiket kiszolgáló vidéki iparosok vevők nélkül maradván tehetetlenül alulmaradtak a tömeggyártás versenyében. Jens Warburg a következő szavakkal írja le ezt a folyamatot: „Néven kell hát nevezni a vidéki lakosság nagy részének kisajátítását az iparosodás kezdetén, akik így elvesztették annak lehetőségét, hogy önálló gazdálkodást folytassanak. A nagybirtok mezőgazdasági termelésének ésszerűsítése, jövedelmezőségének javítása érdekében Angliában már nem természetettek munkaiányes gabonát, és a parasztokat a földekről ha kellett, erőszakkal elűzve

mindent juhlegelővé alakították át. A szokásjogot eltörölték, az arra való hivatkozást immár a törvény szigora büntette. A nagybirtokok bekebelezte a közösségi tulajdont, és a korábbi közösségi használati jogot, - mint például az erdőben történő fagyújtást - lopásnak nyilvánították.” (Warburg et al., 2001, p.161)

Ez az alapvető különbség nemcsak a társadalom-politikai folyamatok tekintetében jelentős. Angliában ugyanis ennek az lett a következménye, hogy a korábbi identitásuktól és kapcsolataiktól elszakított tömegek fogékonnyá váltak a gyökértelenséget munkáló, tartalmatlan életvitelre. A 18. század végén és 19. század elején Angliában élők ugyanis már kiszakadtak megszokott kapcsolati hálójukból, és a tőke személytelen hatalmának vannak kitéve. Karl Marx nagyon találóan fogalmazott: (ez a) „a gazdasági feltételek néma kényszere [...] a kapitalista uralma a munkás felett.” (Marx et al., 1990, p.765) Gyakorlatilag ennek a gyökértelenségnek volt következménye a hanyatlás mindazon jele, melyet joggal érzékelt a korabeli angol társadalom súlyos tehertételeként William és Kathrin Booth. Jens Warburg is ezt a jellemzést hangsúlyozza, amikor így fogalmaz: „Míg korábban a személyesen gyakorolt uralmi igény az erőszak alkalmazására kész ispán, mint végrehajtó jelenléte által érvényesült, immár mindez a hatalmi viszonyok elszemélytelenedése, és az igényeibe való csöndes beletörődés irányába alakult át. Miután a kisajátítás befejeződött, és a munkások az oktatás, a hagyomány, és az új szokások révén magától értetődő természeti törvényként ismerték el ennek a termelési rendszernek követelményeit, alárendelődésük látszólag önkéntesen, munkaerejüknek a tőkésék által szabott feltételek mellett történő eladása által valósult meg.” (Warburg et al., 2001, pp.161-162)

Ez a társadalmi fejlődés Magyarországon az ipar és a közművesipar kényszer-államosításáig, illetve az 1945 utáni kommunista korszakban az úgynevezett téjeszesítést eredményező kollektivizálásáig marginális jelentőségű volt Magyarországon. Szemléltetésképpen néhány statisztikai adatot sorolok fel: Magyarországon 1900-ban összesen 333.998 fő dolgozott kisiparosként; Az ipari munkások összlétszáma 212.097; A kisiparosok aránya 61,2%; Az ipari munkások aránya 31,2%; A mezőgazdasági területméret százalékos aránya és tulajdonosainak száma Magyarországon 1935-ben a következő: 0 – 5 hektár 72,4%; 5 – 100 hektár 26,8%; 100 – 1000 hektár 0,7%; 1000 hektár fölött 0,2%. (Oros, 2002, p.675)

Emiatt a 19. századi angliai társadalmi fejleményeket leíró forrásaim nem reflektálnak az akkori korszak alapvető problémájára, vagyis a népesség széles körének mély identitás-válságára. Viszont olyan jelenségekre rezonálnak, amelyeket koruk Magyarországon is érzéltek. Ezek a következők:

1) Az angol iparosítás árnyoldalait a magyar Űdvhadsereg-források elsősorban a munkanélküliséggel összefüggésben írják le. Id. Macher Ádám például így ír: „Tehát egyrészt Angliában megindult az iparosodás, másrészt vele együtt „forradalmi” gyorsasággal, tömegesen kerültek utcára a munkások.” (Id. Macher, 1991, Kézirat-hagyaték) Ezt a bizonyos értelemben egyoldalú látásmódot a magyarországi keresőképés népréteg 1920-30-as évekbeli akut válsága alapozta meg. Annak érdekében, hogy az akkori viszonyokról képet alkothassunk magunknak, a következő idézeteket szerepeltetem: „1920-ban Magyarország lakossága 7.986.900 fő. Ebből 1920-ban aktív, keresőképés 3.565.400 fő², nyilvántartott, inaktív 102.700 fő, eltartott 4.318.800 fő. 1930-ban ezek a számok a következőképpen alakultak:

---

² Vagyis a foglalkoztatási ráta 44,64%

Magyarország lakossága 8.685.100 fő. Aktív kereső 3.737.500 fő³ (Központi Statisztikai Hivatal, letöltés dátuma: 2022. 07. 25.), nyilvántartott inaktív 175.700 fő, eltartott 4.771.900 fő. [...] Magyarország népességének gazdasági aktivitását három alapvető folyamat jellemezte az eltelt egy évszázad alatt: egyrészt az aktív keresők arányának viszonylag elfogadható határok (40–48%) közötti hullámozása az ország mai területén, másrészt az inaktív népesség hányadának robbanásszerű emelkedése és az eltartottak arányának felére apadása. [...] „Az 1929-től 1934-ig tartó gazdasági válság a korabeli számítások szerint az egész világon 11,9 millió embert tett munkanélkülivé. Németországban regisztrálták a legnagyobbat: ott számuk 4,5 milliót tett ki. Magyarországon a szakszervezetek által vezetett kimutatások szerint 1931-ben volt a legmagasabb, 32 ezer. Ez a szám nem tükrözi a valóságot, mivel a földnélküli parasztság (bérmunkások, napszámosok, cselédek) körében a látens munkanélküliség milliós nagyságrendű volt. Az értelmiség soraiban hasonló nagyságú munkanélküliség volt tapasztalható, mint a szervezett munkások körében.“ (Magyarország a XX. században, II. kötet, pp. 149.162.165) Ezek az adatok kétségtelenül bizonyítják azt a nehéz helyzetet, amely akkoriban a magyar munkaerőpiacon uralkodott. Az aktív keresők viszonylag alacsony száma azt a benyomást kelti, hogy az akkori helyzetet az inaktív vagy munkanélküliek és eltartottak magas száma jellemezte. Ez persze nem Magyarország iparosodásának volt a következménye, hanem annak a féloldalas fejlődésnek, amely a meghatározó erejű, de elmaradott mezőgazdaságra támaszkodva akarta modernizálni a magyar társadalmat. Ezt a folyamatot az elvesztett első világháború végzetes következményei miatt nem lehetett folytatni, éppen ellenkezőleg: újabb, eddig ismeretlen problémák merültek fel, amelyek óriási kihívások elé állították a gyengélkedő gazdaságot.

2) Az angol iparosítás árnyoldalát az Üdvhadseregből származó forrásaim is a silány munkakörülmények összefüggésében írják le. Idősebb Macher Ádám így fogalmaz: „A textilipar fellendülése „megszülte” az ipari szubkultúrát. A napi 12-14 órás munkaidő, a gyermekmunkások nem kis száma, - csak a textiliparban Angliában 1875 körül mintegy 118 ezer 13(!) éven aluli gyermek dolgozott -, mind-mind „garancia” volt a személyi és társadalmi bűnök szervezett terjedésére.” (Id. Macher, 1991, p.12) Ez az érzékenység abból is adódik, hogy figyelemre méltó előrelépések dacára a magyarországi munkakörülmények ebben az időszakban, - különösen az agrárszektorban -, kifejezetten embertelenek voltak. Az ott uralkodó viszonyok túlzás nélkül összevethetőek a rabszolgaságéval. Ennek illusztrálására a következő idézet szeretném szerepeltetni: „A munkásvédelmi törvényhozás messze elmaradt a nyugati társadalmak teljesítményétől. Különösen kirívó volt ez a mezőgazdaságban. Az I. világháború előtt szinte semmi sem történt a mezőgazdasági dolgozók védelme terén. Az állam – a testi fenyegetést is megengedve – lényegében a munkáltatók hatáskörébe utalta a kérdést. Az 1876. évi XII. tc. szerint a munkaidő napkeltétől napnyugtáig tart, csak az 1898. évi II. tc. írta elő a napszámosok déli egyórás pihenőidejét (ezt a cselédeknek az 1907. évi XLV. tc. biztosította). A két világháború között nagyon lassú volt a jogkiterjesztés. Az 1922-es új ipartörvény lényegében változatlanul hagyta a korábbi viszonyokat, az 1928. évi XII. tc. újraszabályozta a nők és fiatalok munkaidőjét, s 12 hetes szabadságot engedélyezett a szülő nőknek. Az 1930-as években az évtizedes munkáskövetelések, a nemzetközi munkásszervezetek nyomására és a gazdasági válság nyomán tömegessé váló munkanélküliség hatására fokozatosan, előbb egy 1935-ös miniszterelnöki rendeletben, majd két év múlva

---

³ Vagyis a foglalkoztatási ráta 43.1% Ez összehasonlításként 74,2% 2022. májusában.

törvényben is szabályozva bevezették a heti 48 órás munkaidőt, s intézkedést hoztak a minimálberről. Az 1937. évi XXI. tc. a tisztviselők munkaidejét heti 44 órában határozta meg. A fizetett szabadság legkevesebb évi 6, a tisztviselők esetében maximum 24 nap lehetett. 1938 végéig az ipari munkások 60%-ának bérét rendezték a törvény szerint, de a háború kitörésekor a kormány felfüggesztette a törvény végrehajtását. A munkáscsaládok gyermekeinek neveléséhez való hozzájárulásként vezették be 1938-ban – nem utolsósorban a keresztényszocialista eszmék hatására – az alacsony összegű gyermeknevelési pótléket. Az egyes kategóriák elkülönített kezelése e téren is megmutatkozott; az állami tisztviselőknek már 1912-től járt a családi pótlék. (Magyarország a XX. Században, U.o. p.255)

3) A magyarországi Üdvhadsereg Budapesten kezdte meg munkáját, és később is a magyar fővárosra koncentrált. Ez a döntés stratégiai szempontból fontos és helyes volt, egyúttal felhívta az Üdvhadsereg vezetőinek figyelmét az ilyen nagyvárosi területek speciális igényeire. Emiatt az angol és a magyar Üdvhadsereg alapításának történetében e társadalmi területen fennálló hasonlóságok is hangsúlyt kaptak forrásaimban. Budapest sajátos urbanizációs modellje óriási gazdasági és népességkoncentrációt eredményezett, amely révén Magyarország fővárosát a Nyugat-Európában megszokott agglomerációk összes jellemzője meghatározta. Szekeres József így foglalja össze őket: „Nagy-Budapest gazdasági, politikai és társadalmi jelentősége azonban lényegesen nagyobb volt, mint az ország népességarányán belül elfoglalt helyzete. Nagy-Budapest a XX. század közepének gyenge, közepes európai fejlettségi szintjén álló Magyarországon, ahol a lakosság zöme mezőgazdaságból élt és a falvakban lakott, képezte az egyetlen úgynevezett „városi tájat”, amely a nyugat-európai régiókkal és szinttel összehasonlítható volt. Ebben a világvárosban és a hozzá kapcsolódó peremövezetekben tömörült az első világháború után kisebbé vált ország iparának mintegy háromötöde, kereskedelmének négyötöde, kultúrájának, igazgatásának túlnyomó része. Más megközelítésben: 1938-ban, az utolsó békeévben az országterület e fél százalékán élt a lakosság 17%-a, itt működött az összes gyárüzem 47%-a, itt dolgozott a magyar gyári munkásság 62%-a, és itt állították elő az egész hazai ipari termelés 57%-át. Ha Budapesthez nemcsak közvetlen környékét, hanem az egész egyesüléskori agglomerációs övezetet is hozzászámítjuk, akkor mintegy 2 milliós lakosságról beszélhetünk. S ha Budapestet agglomerációs övezetével együtt tekintjük, akkor azt is tudnunk kell, hogy e nagyváros például 269 1941-ben az ötödik fővárosa Európának, amelyet méreteiben csak London, Párizs, Berlin és Moszkva múlt felül.” (Szekeres, 1996 p.269) Idősebb Macher Ádám leírása az Üdvhadsereg angliai születésének időszakáról ugyancsak erre, a számára Budapestről jól ismert helyzetre rímel: „A vidéki kézműipar először a nagyvárosok perifériájára koncentráldott, majd teljesen beolvadt a nagyiparba. A szövőipar robbanásszerű fejlődése maga után vont a szénbányászat, az acél-, és gépgyártás fellendülését is, s a 19. század első harmadára alapjaiban változtatta meg, - elsőrenden Angliában - a társadalom struktúráját. Anglia volt ugyanis az első olyan európai ország, amely azzal büszkélkedhetett, hogy a 19. század közepén népességének már több mint a fele városokban, illetve ipari centrumokban élt. Egyetlen illusztráció ennek alátámasztására: Manchester népessége például az 1770-es 22 ezerről, 1850-re 350 ezerre növekedett. [...] Gombamód épülte a gyárak, s vele együtt gombamód létesültek a nyomortelepek is. (Id. Macher, 1991, p.12)

4) A drasztikus budapesti lakáshiány azonban nem elsősorban annak tudható be, hogy Budapesten a gazdasági erőforrások ekkora koncentrációja volt megfigyelhető. Ez az állapot sokkal inkább a Románia, Csehország és Szerbia által elcsatolt területekről

Magyarországra, elsősorban Budapestre áramló több százezer menekült miatt alakult ki. Ez a hatalmas tömeg persze azt is jelentette, hogy hirtelen óriási szükség volt szociális lakásokra, amit az állam csak nagyon lassan és korlátozottan tudott kielégíteni. Következő szövegünk is ezt az akkori helyzetet írja le: „A két világháború között az elcsatolt területekről az országba költözők százezrei fokozták a fővárosban a lakáshiányt. Az 1920-as években csak ideiglenes szükséglakások épültek; 17 ilyen állami sorház készült el több mint 6000 szükséglakással. Az 1920-as évektől a vidéki városok szerényebb közösségi lakásokat kezdtek építeni. Az állami hitelből finanszírozott szociális lakások közel fele sorházakban épülő szükséglakás volt, később több városban épültek bérházak a közalkalmazotti szegénységcsökkentési kampány keretében.” (Magyarország a XX. Században, U.o. p.257)

A vallási környezet identitás-értelmezése

Magyarország az 1920-as évek elején, - vagyis abban az időben, amikor az Üdvhadsereg megkezdte magyarországi munkáját – egyházi viszonyait tekintve gyakorlatilag lemásolta az Üdvhadsereg születéseként számon tartott 19. századi Anglia vallási állapotát. Mindkét helyen jellemző volt a nagyegyházak szervezeti megmerevedése, és felszínes, az aktuális társadalmi kihívásokkal szemben elzárkózó magatartása. Idősebb Macher Ádám mindkét országra és korszakra nézve találóan fogalmaz, amikor ezt mondja: „tudomásul kell vennünk, hogy a 19.század végére az angliai egyházak szervezetileg igen megcsontosodtak, ami egyet jelentett a hitélet meggyengülésével is.” (Idősebb Macher Ádám, Kézirat-hagyaték)

Még Kecskés Pál⁴, a híres magyar katolikus filozófiaprofesszor és pap is azon a véleményen van, hogy a nagyegyházak önző magatartása, - és a 19.századi Angliában a methodisták is ebbe a kategóriába tartoztak – volt a kiváltó oka annak, hogy az Üdvhadsereg helyettük a törésre állva igyekezett a szociális nyomorúságot leküzdeni: „Sem az anglikánok, sem a methodisták nem törődnek sokat a nyomor enyhítésével. A szomorú tapasztalatok alapján jut mindinkább arra a meggyőződésre, hogy az önzés a legnagyobb bűn, talán ez az egyedüli bűn, mely minden más bűnnek a forrása. Ez a meggyőződés lesz az üdvhadsereg katekizmusának vezető gondolatává. Míg Carlyle, Ruskin és Engels társadalmi, illetve politikai alapon próbálják a szociális kérdés megoldását, addig Booth a vallás és a szociális gondolat egybeforrasztásától vár segítséget.”(Kecskés, 1926, p.298)

Ezek az idézetek pontos háttérinformációként szolgálnak, ha összehasonlítjuk őket az 1920-as évekből származó magyarországi leírásokkal. Ebben az évtizedben, - különösen annak első felében, vagyis abban az időszakban, amikor 1924-ben az Üdvhadsereg missziója Magyarországon megjelent – a magyarországi egyházak szellemi kisugárzó ereje, és ezzel párhuzamosan szociális aktivitása is igen megrendült. Ezt, a tisztelt olvasó számára első olvasásra merésznek tűnő jellemzést a következőkben idézetekkel szeretném alátámasztani. Először a korszak egyik jelentős katolikus személyiségét, Szeghy Ernő⁵ pátert szeretném megszólaltatni: „Egyébként

---

⁴ Kecskés Pál (Budapest, 1895 – Budapest, 1976) római-katolikus pap volt, a filozófia és teológiai doktora, egyetemi tanár és jelentős magyar filozófiatörténész. Legjelentősebb műve a mintegy 700 oldalas kötete, mely a „Bölcsélet története főbb vonásaiban” címet viseli.

⁵ Szeghy Sándor Ernő, Dr. Pest, (1872 - 1952): ciszterci apát, később karmelita szerzetes. Innsbruckban doktorált teológiából. 1900 és 1903 között Adamóczi Ambró Béla japán nagykövet és meghatalmazott miniszter fiát tanította Japánban. Rómában 1910-től 1915-ig a ciszterci rend prokurátora volt, majd

vendégszerető házukba pap sohasem tette be lábát, lenéztük megvetettük... Egyik vallási oktatásom, amelyet nagypapámtól kaptam, így hangzott: »Ha majd később azt mondják neked, hogy van Isten, jegyezd meg, hogy az hazugság, és ne felejtse el, hogy minden pap gazember.«” (Szeghy, 1994, p.64) A katolikus papként működő Dr. Udvardy Tamás ezt a korszakot önkritikusan a következőképpen jellemzi: „Lelkipásztori szempontból a mamutplébániák csak sematikus, irodával kapcsolatos munkát végeztek. A papságot is megfertőzte a liberális elvtelenség, a pénzügyi vezetőket meg teljesen hatalmába kerítette. Még a Slachta⁶ családban is az apa, – mint bankár – tagadta Krisztust, - sőt minden szava a katolikus hit megtagadása és cáfolása volt. De még a katolikus szellemű édesanya is fékezni igyekezett a lányai vallási buzgalmát.” (Udvardy, 2014, p.49)

Ugyanakkor a protestáns egyházak környékén sem volt jobb a helyzet. A következő szövegekből ezt a nem éppen örvendetes állapotot egyértelműen magunk elé képzelhetjük: „Széltében hangoztatjuk itthon is, külföldön is, hogy keresztény kurzus van minálunk. Mint jelszó, mint cégér, csakugyan megvan, de mint valóság, még nagyon is gyermekcipőkben jár. Sokan hiszik, hogy ha a klerikalizmus mankóját adják a kezébe támaszul, biztosabban fog állni, de mi tudjuk, hogy a gyenge csemetét e mankó föltétlenül a földre rántja. Mi más támaszt szeretnénk a keresztény kurzus kezében látni. Olyan támaszt, amelyen nemcsak megáll és járni is megtanul, hanem amelyen diadalmas jövő elé indulhat. Ez a támasz a keresztényen egyházak becületes, kölcsönös bizodalmon alapuló testvéries együttműködése. Ennek hangoztatása, ennek ajánlása, ennek követelése ma még ugyancsak kiáltó szó, mely pusztába csendül, de mi ezt a kiáltó szót fogjuk hangoztatni és követve követelni a keresztény kurzus minden igaz hívétől.”⁷ (Raffai, 1920, p.1) Scholtz Oszkár, - korának ismert egyházi személyisége – még radikálisabban fogalmaz: „Az anyagi szempontoknak előtérbe nyomulása ugyan általános kórtünete a mai világnak, ám ez a tapasztalás csak megvilágítja, de menthetővé nem teszi a mi süllyedésünket. Az egyház azert egyház, hogy kiemelkedjék a hétköznapiaságból s annak az egyháznak, mely nevében az evangéliumot csillogtatja, egész életműködésével azt az országot kellene szolgálni, mely nem e világból való. Az az egyház azonban, melynek templomaiban az igehirdetés nem egy helyen még ma is üres falaknak szól, az az egyház, melynek 5– 10 korona egyházi adót fizető s egyéb áldozattól vonakodó milliomos presbiterei vannak s amelynek 8–10 ezer hívőt gondozó lelkészei megélhetésük érdekében mellékfoglalkozások után kénytelenek futkosni, az az egyház, melyben a híres lutheránus szolidaritást a fegyelemlazulásnak, a kínos torzskodásnak megdöbbentő jelenségei váltották föl s amelynek üléstermeiből a személyi versengéseknek és végnélküli szóharcoknak borzasztó lármája kiüzi a jobbérzésűeket, az az egyház, melynek büszke „veteményes kertjei”⁸ materialista papfiakat s reverzalist adó férfigyomokat teremnek, az az egyház, mely csak a prédikálásban követi Krisztust és a

---

Fossanova ciszterci apátja. 1919. április 9-én győri karmelita szerzetesként tett fogadalmat, ahol 1930 nyaráig a novíciusok mestere lett. 1944-től 1950-ig Győrben volt rendi előljáró. Írói életműve is jelentős.

⁶ Ebből a családból származott Slachta Margit (1884-1974), a mélyen hívő katolikus apáca, aki az 1920-as években a magyar országgyűlés első női képviselőjeként a szociálisan hátrányos helyzetű rétegekért, és a nők egyenlő jogaiért küzdött. A második világháború alatt egy apácarend vezetőjeként sok ezer zsidó embertársát mentette meg a haláltól, amiért 1985-ben megkapta Izrael Államtól a „Nemzetek Igaza” kitüntetést.

⁷ Raffai Sándor (1866 – 1947), A szerző az Evangélikus Hittudományi Akadémia tanára, 1918-tól 1945-ig a bányai protestáns egyházkerület püspöke, a főrendiház tagja, egyházi író, teológus, költő, műfordító és vallástudós.

⁸ Vagyis képzési intézményei.

szociális munka ezernyi teendője iránt érzéketlen, az az egyház beteg szervezet.”⁹ (SchoItz, 1920, p.3)

Természetesen sok pozitív folyamatot is felsorolhatunk, melyek különösen keresztyén mozgalmakban, kimagasló személyiségek részéről, vagy diakóniai reformokban öltöttek alakot, és a magyar társadalom súlyos szociális és erkölcsi problémáira kerestek megoldást. Összefoglalóan mégis azt kell megállapítanunk, hogy ezek nem fejtettek ki átütő hatást, és nem tudtak alapvető változásokat munkálni. Így Muraközy Gyulának az 1930-as évekből származó diagnózisa ugyancsak a magyar egyházak válságát szemlélteti: „Az egyházakban belső válságok gyötrelmei és lázai égnek. Meghasonlott katolikus papok járnak protestáns lelkészi hivatalokban elhelyezkedés után kutatva. A protestáns egyházak tagjai között a szekták végzik ma még eléggé nyilván nem tartott izgatásait, amelyeket egyházközségek, sőt kerületek is szemérmesen és szégyenkezve takarnak el. [...] Az egyház pedig lelkésze körül kisebb-nagyobb belső pereit vívja. Tiszáninnen forró szektárius lelkület ciklónjai csapnak reá egyik-másik falura. [...] Nem mondhatjuk, hogy egyházunkban missziói munka nem történik, de ha csak néhány centiméterrel alacsonyabb a gát, mint amilyen magas az ár, a legszorgalmasabban épített töltés sem védi meg a mezőket. Ha nem olyan munka indul meg egyházunkban, amelyik elég erős arra, hogy [...] megvédje egyházunk épületét, akkor a belső csatavesztések elkerülhetetlenek.”¹⁰ (Muraközy Gyula p.344)

A szellemtörténeti környezet identitás-értelmezése

Az a korszak, melyre az Üdvhadsereg születésének ideje esik, magyar szemszögből a marxizmus és a liberális piacgazdaság melegágya. Mindez azért volt nagy jelentőségű, mivel mindkét szellemtörténeti áramlat a magyar Üdvhadsereg identitásának kialakulására nagy hatást gyakorolt. A hatalmas társadalmi feszültségek, a világháború utáni zűrzavaros évek, a nagy gazdasági világválság az 1920-30-as években a szegényebb néprétegek közül ugyanis sokakat nyitottá tett a marxizmus-leninizmus ideológiájára. Az Üdvhadsereg misszionáriusainak gyakran kerültek konfliktusba kommunistákkal, és így hamar azok veszélyes ellenfeleivé váltak. (Ez volt aztán az Üdvhadsereg 1951-es, vagyis a kommunista diktatúra korszakában bekövetkezett állami betiltásának oka.)

A liberális piacgazdaságot pedig az Üdvhadsereg magyar úttörői inkább liberális „rablógazdaságként” azonosították be, - és éppen ezért igen kritikusan szemlélték. Papp Vilmos¹¹, aki református lelkészként az utolsó magyar Üdvhadsereg-vezetőnek, Papp Kálmánnak a fia volt, ezt az összefüggést a következőképpen írja le: „Hadd emlékeztessünk arra is, hogy az Üdvhadsereg elődjét, a Kelet-Londoni Missziót végző Booth Vilmos ifjabb kortársa Marx Károlynak és másfelől megelőzi Max Webert. E három név három különböző válasz a kor kihívásaira. Marx Károly az evolucionizmus, az „autonóm” ember, az ateizmus programját hirdeti meg. Booth Vilmos igehirdetése a Hegyi Beszéd, a Golgota és a deuteronomista törvények üzenete. Max Weber a

⁹ SchoItz Oszkár (1879-1944), In *Evangélikusok Lapja*, VI. évfolyam, 1920 december 05. p.3 A szerző a KIE (Keresztyén Ifjúsági Szövetség) elnöke, a Bányai Püspökség főjegyzője, 1922-1944 között az Evangélikus Egyház Levéltárának vezetője.

¹⁰ Muraközy Gyula (1892-1961), *A bolsevizmus közeledik?* In: *Református Élet*, 1936. október 3. p.344 A szerző a Magyarországi Református Egyház meghatározó személyisége: lelkész, teológus, szerkesztő, író, műfordító. Tanácsbíróként, főjegyzőként és az Ökumenikus Tanács főtítkáráként is dolgozott.

¹¹ Papp Vilmos (1932-2016)

pragmatista polgár. E három férfiú bizonyára soha nem találkozott egymással. Arról sem tudunk, hogy Booth Vilmos foglalkozott-e a többiek tevékenységével. Azt viszont már megtapasztaltuk, mit hozott a világra az oly könnyedén elfogadott marxizmus. Azt meg csak halványan sejthetjük, hogy hova vezet a többszörösen „reformált” Max Weber. A világ nagyon határozott válaszokat kapott kérdéseire Booth Vilmostól. Csak ne emlegette volna annyit a bűnt, Krisztust, a megváltás szükségességét, a kárhozatot és az üdvöt...” (Pap, 1993, p.93).

Irodalom

- Methodist Local Preacher. (2022, szeptember 14). Wikibrief. https://de.wikibrief.org/wiki/Methodist_local_preacher
- Macher, Á. (kézirat-hagyaték). *Egy hadsereg, mely a szívével harcol.*
- Macher, Á. (1991). *Egy hadsereg, amely a szívével harcol.* Budapest: Magánkiadás.
- Kecskés, P. I. (1926). *Magyar Kultúra. Társadalmi és tudományos szemle, 13.*
- Korpics, M., & Szilczl, D. P. (2007). *Szokrális kommunikáció.* Budapest: Typotex Kiadó.
- Központi Statisztikai Hivatal. (2022, július 25). Foglalkoztatottsági adatok. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog2205.html>
- Magyarország a XX. században, II. kötet* (1996-2000). Babits Kiadó. Szekszárd.
- Marx, K., & Engels, F. (1990). *Marx Engels Werke, Band 23.* Berlin: Karl Dietz Verlag.
- Muraközy, G. (1936, október 3). A bolsevizmus közeledik? *Református Élet.*
- Nagy, K. Z. (2012). *Hová lett a református öntudat? A magyar református felekezeti identitás megújításának néhány diskurzusáról* (Doktori disszertáció). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi Doktori Iskola. Pécs: MTA BTK Néprajztudományi Intézete.
- Oros, I. (2002). Statisztikai Szemle, 80(7), 675.
- Pataki, F. (1987). *Identitás, személyiség, társadalom: Az identitáselmélet vitatott kérdései.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Papp, V. (1993). Az Üdvhadsereg Magyarországon. *Confessio, 1993(4).*
- Pásztor, I. (1912, február 22). Nagybánya. *Társadalmi és szépirodalmi hetilap, 10(8).*
- Raffai, S. (1920, december 05). *Evangelikusok Lapja, VI. évfolyam.* Budapest.
- Scholtz, O. (1920, december 05). *Evangelikusok Lapja, VI. évfolyam.* Budapest.
- Szeghy, E. (1944). *Emlékeim.* Kassa: Veritas.
- Szekeres, J. (1996). Nagy-Budapest kialakulásának előzményei. In: *Tanulmányok Budapest múltjából, Budapest várostörténeti monográfiái sorozat, 1996(25), 269.*
- Trizna, I. (1991, június 13). *Kurír, 7.*
- Udvardy, T. (2014). *A Szociális Missziótársulat alapításának előzményei és fejlődése eredeti forrásművek és folyóiratok tükrében* (Doktori disszertáció). Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar. Budapest.
- Warburg, J. (2001). Industrialisierung und Gewalt, von der Verfleißigung der Arbeit. In: *Der gemeine Unfrieden der Kultur: europäische Gewaltgeschichten* (Ed. Gerhard Armanski és Jens Warburg). Würzburg: Verlag Königshausen und Neumann.